

“God afton, det är Tyskland som talar!”ⁱ
”Hier spricht der Königsbergsradiio.”
Lite om ”Schweden-Program” -”Königsberggradion”.
Radiopropaganda på lång-och mellanvåg från Tyskland 1939-1944.
AM-sändare under andra världskriget.
Redigerat av Sven Martinsson 2006/2023.

”Kära lyssnare!

Vi inleder idag våra sändningar på svenska och ber om er uppmärksamhet. Inte heller för neutrala staters medborgare är det lätt att bilda sig en egen uppfattning om den politiska händelseutvecklingen. Vi ska inte göra någonting annat än att ge er möjlighet att också höra den tyska ståndpunkten tydligare och direktare än hittills i meddelandenas och åsikternas stora radioorkester. Vi är medvetna om att vi talar till ett neutralt lands medborgare, vilka i egenskap av Tyska rikets grannar är sammanlänkade med oss via kulturens och ekonomins mest skilda band, men även genom talrika personliga relationer från människa till människa.

Förvisso är vi part i målet och vill absolut inte heller sticka under stol med det. Vi har samma rättighet som de andra att göra vår röst hörd. Men den tyska radion har inte för vana - det har ni själva kanske redan konstaterat - att nu överösa er med så kallad propaganda. Denna metod överlåter vi åt våra fiender, vilka flitigt gör bruk av de fantasifulla påhittens förmenta privilegium och falska rapporter som motbevisats redan nästa dag. Så flitigt, att den egna allmänna opinionen redan opponerar sig drastiskt mot det, precis som ni strax kommer att få höra.

Vi kommer, framför allt inom ramarna för dessa tidsmässigt begränsade sändningar, att inskränka oss till att i saklig form ge er en överblick över dagens viktigaste händelser runtom i hela världen. Vi är övertygade om att ni själva kommer att bekräfta vår goda vilja när ni, vilket vi hoppas, inte bara idag utan gång på gång vid denna tidpunkt ställer in er mottagare på frekvens – rikssändare Königsberg på svenska.

Vi är övertygade om att vi kommer att förstå varandra. Vi hälsar er och inleder vår sändning.”(Inledningen till den första svensktalande radiosändningen från ”Königsberggradion” som stationen kallades i Sverige, klockan nio på kvällen den 20 november 1939.)

”Königsbergsradiio sänder dagligen på svenska kl.1800-01.00 över sändaren Kattowitz(nu Katowice, Polen, red.) 346 m, 868 kc/s samt kl.1800-1815, 1930-20.15, 20.45-21.00 och 22.15-22.45, 2300-01.00 över Weichsel på 1339 m, 224 kc/s.”(Weichsel, nu Raczyń, Polen, red.) Andra stationer som var i bruk: Mellan-och långvåg: Bremen II 391 meter, Deutschlandsender(Königs Wusterhausen)1571 meter, Königsberg(nu Kaliningrad, red.) 291 meter, Lilla Warszawa 217 meter, Poznan, Danzig(nu Gdansk, troligen via Sender ”M”, red.)Hellerud, Norge, 1010 meter(via Sender ”L”, red.). Kortvåg: DJA, DXM och DXX.

Under andra världskriget blev propaganda ett mycket viktigt psykologiskt vapen. Såväl tyskarna som de allierade använde sig av flera olika propagandakanaler för att vinna över folk på sin sida, eller för att förvissa sig om att de redan övertygade skulle bibehålla sina åsikter.

Världskriget skulle vinnas inte bara på slagfälten utan också i etern. Och då gällde det att lägga orden rätt för att vinna sympatier för en tysk nyordning i Europa.

För Tysklands del kom propaganda via radio att bli en ny kanal som det satsades stort på, och i kampen om att övervinna de neutrala staternas gunst var Sverige ett självklart mål. Med radions hjälp kunde Nazityskland föra fram sin propaganda i det svenska folkhemmet.

Egendomligt nog satt redaktionen sällan i Königsberg, det vill säga nuvarande Kaliningrad i Ryssland, utan höll för det mesta till i Berlin. De svenska sändningarna var bara en liten del av den enorma propagandaapparat som huserade i Berlins radiohus, där man sände på över tjugo språk via sändare placerade på olika håll i Europa. Alltsammans sorterades under den tyske propagandaministern Joseph Goebbels' propagandaministerium(ProMi), ett av många exempel på hur nazipropagandan förstod att använda modern teknik. Men Goebbels och Auswärtiges Amt(utrikesministeriet) under Joachim von Ribbentrop kämpade sinsemellan om kontrollen över de utländska sändningarna.

Klockan nio på kvällen den 20.november 1939 var det alltså "Königsberggradion" (egentligen Reichsrundfunk/RRG sin utlandstjänst över Reichsender Königsberg och andra sändare) startade sina svenska program. I den första sändningen kunde svenska folket för första gången höra en svensk röst basunera ut tysk propaganda i radio i cirka 20 minuter. Ingen vet hur många svenskar som denna sen höstkval fick för sig att ställa in sin radio på 291 meter på mellanvågsbandet. Den som gjorde det kunde höra en ljus, ung röst som harklade sig och sade: "Hallå Norden, här talar Tyskland!"

Den som lånade sin röst till Nazitysklands nystartade propagandasändningar på svenska var den då drygt tjugoföråriga Thorolf Hillblad, svensk studerande i Berlin, och tjänade på såsätt en extra slant. Han var också medlem av det svenska nazistpartiet SSS och senare frivillig på östfronten.

Allteftersom kriget trappades upp skulle programmen från vad som i folkmun kallades för "Königsberggradion" öka både i antal och längd. I den första sändningen gjordes det klart för det svenska folket att samtliga sändningar skulle präglas av en saklig rapportering så att lyssnarna kunde bilda sig en egen uppfattning. Där betonades också de gemensamma banden mellan Sverige och Tyskland och man sade öppet att det inte var propaganda man sysslade med, men man var partisk. Som lyssnare fick man också veta att det var fienden och inte tyskarna som stod för lögnera. Programförklaringen var en sanning med modifikation, för genom "Königsberggradion" fick det svenska folket höra otaliga propagandaknep som rena lögner, lösryckta citat och utelämnande av fakta. Fram till krigsslutet skulle vad som i folkmun kallades för "Königsberggradion" sprida Hitlers budskap och "sanningar" rakt in i svenskarnas vardagsrum.

De svenska sändningarna var i regel en halvtimmes till en timmes "nyheter" och "aktualitetsprogram" med inlästa rapporter från fronten eller skildringar av dagligt liv i Tredje riket. Själva programmen finns inte heller bevarade. Men en del går att rekonstruera, som den antisemitiska propaganda som redan från början var ett huvudnummer.

Reichsender sina(Reichsrundfunkgesellschaft, RRG) program för främmande språk utökades systematiskt från början av andra världskriget och slogs 1941 samman till Deutsche Europasender/DES inom ramen för RRG:s utrikesredaktion. Die Deutsche Europasender var verktyg för propaganda och psykologisk krigsföring av naziregimen. Mer än sjuttio timmars program sändes dagligen på ett trettiotal europeiska språk.

Med skiftande framgång försökte tyskarna anpassa nazipropagandan efter den svenska opinionen. Det hade sina sidor att få svenskarna att förstå att finnar och tyskar alltid var de bästa vapenbröder eller att Norge och Danmark invaderades bara för att förekomma en engelsk ockupation. Eller att Hitler och Stalin ena dagen samsades i den såtaste samförståndspakt för att nästa dag bekämpa varandra på liv och död!

Intressant nog syftade propagandan sällan till att underblåsa naziorganisationer på svensk mark. Man nöjde sig med att göra svenskarna i största allmänhet tyskvänliga och förvissade om Tredje rikets oundvikliga slutseger.

Königsberggradion sände påfallande bra musik, från Beethovens stråkkvartetter och Mozarts symfonier till Hugo Alfvén och Kurt Atterberg.

Radorösterna var helt anonyma, ingen av dem ville gå ut med sina riktiga namn. Yrkena bak rösterna var många: journalister, skådespelare, officerare, översättare, affärsmän, hemmafruar, sångare och musiker.

De var alla svenska och hade på ett eller annat sätt värvats av Goebbels. vi har redan nämnt den första svenska halloman Hillblad. När han slutade tog skådespelaren Gösta Richter vid, en ren opportunist som sökte en karriär i "det nya Tyskland". Han hade redan hemma i Sverige medverkat i den antisemitiska filmen "Panik" (1938) och gjort sig omöjlig. När han efter kriget kom hem till Sverige var karriären över och han fick hanka sig fram på ströjobb.

En annan radiopratare var Brita Bager, ung societetsdam, som drogs till Berlin av en glödande beundran för Führern och allt tyskt. Bager deltog tydligen med liv och lust i Tredje rikets glansperiod, men runt 1943 började livet i Berlin bli hårt och hon

för hem. I likhet med en annan avhoppare, Gösta Block, ville hon ren två sig genom att berätta vad hon visste. Intressant nog sade hon i en intervju med den brittiska tidningen British Dispatch i september 1943 följande:

"Precis som folk i gemen känner tyskarna nu till sanningen om de ockuperade områdena. De inser också vad som egentligen hänt med judarna. De vet att nazisterna inte ens ansåg att judarna var värda att slösa kulor på, utan istället använde gas för att döda dem."

Den svensk som ville veta kände till detta.

Hur många det egentligen var som lyssnade på radiosändningarna är svårt att säga med säkerhet, men antalet lyssnare ökade efter hand och kanalen blev särskilt populär under de år då det såg som mörkast ut för Skandinavien. Kanske så många som 10 procent av de svenska radiolyssnarna ibland tog in Königsbergstradion?

Svenska dxare fångade också radiostationen bland många andra på banden, och min vän, ARC-ären Ullmar, berättar från den första delen av sin lyssnarkarriär under slutet av andra världskriget:

"Jag har ...starka minnen från mellanvägen den tiden: Königsbergstradion som sände på svenska och där jag vid juletid 1944 hörde ett program om misteln och dess symboliska funktion. Det var Katowice-sändaren på 868 kHz som användes, och den hördes utmärkt..."

När bomberna började regna över Berlin flyttade redaktionen för en kort tid över till Königsberg i Ostpreussen.

När den sovjetiska armén intog staden flyttade man till Danzig/Gdansk och efter att bomberna började falla där också dök plötsligt en ersättare upp i slutet av april 1945, när allt var ganska hopplöst för tyskarna. Nu hördes dock stationen från Norge, på 1010 meter långvåg. Under krigets sista skakiga minuter hade man flyttat sig undan slutstriden och sände från en mobil station utanför Oslo, komplett med den svenska redaktionen från Königsberg. "Röster i Radio" hörde stationen om kvällen söndagen 22 april, och direktören för Radiotjänst Yngve Hugo den 23 april. Stationen packade ihop i samband med tyskarnas kapitulation i Norge 8. maj 1945.

När sagan om det tredje riket var över rymde Königsbergstradions medarbetare slokörade hem till Sverige. Den ene tog sig för att sköta en hönsfarm i Småland, den andre blev portier på Karlstads stadshotell. Ingen av dem blev straffad i egentlig mening, ty landsförrädare kunde de omöjligen kallas. Sverige hade ju aldrig varit i krig med Nazityskland, någon fiende fanns följaktligen inte. Och rätten att ha fel åsikter är som bekant helig i en demokrati.

Till skillnad från våra grannländer behövde vi aldrig hantera svåra frågor om quislingar och hur de skulle behandlas. Medlöperifrågorna handlar dock om ett avsnitt av svensk historia där det finns mycket kvar att tillägga.

Bild: Typisk tysk radioapparat för användning i fält. Notera skalan med tyska stationer som Königsbergstradion. Denna uppsättning hittades i Siegfried-bunkern i Bud, Norge.

i Källor:

Niclas Sennerteg: Tyskland talar. Hitlers svenska radiostation. Historiska Media 2006/2021.

Bokrecensioner:

Thure Stenström, "God afton, det är Tyskland som talar". Svenska Dagbladet 100107.

Ola Larsson, Dagens Nyheter 2006.

Ad Libris, Bokpresentation 2006.

Ullmar Quick: "60 ÅR - Av och till med mellanvågen."
www.stellamaris.no/60aar.htm

Webbadress:

RRG/DES "Schweden-Program 1939-1945: www.stellamaris.no/konigs1.pdf

Mer:

Soldatensender Lapland: www.stellamaris.no/soldatlapland.pdf

Soldatensender Oslo: www.stellamaris.no/soldatoslo.pdf

Originalartikeln från 2003 är fortfarande tillgänglig i den engelska originalversionen:

www.stellamaris.no/konigs.pdf

Huvudartikeln "Hallo Norden":

www.stellamaris.no/konigs2023.pdf